

เอกสารประกอบการสอน

ภาคเรียนที่ ๒

ปีการศึกษา ๒๕๕๙

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

รายวิชาภาษาไทย

รหัสวิชา ท๒๒๑๐๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

ผู้แต่ง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงศ์

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือชานพระนามกันทั่วไปว่า “เจ้าฟ้ากุ้ง” ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๘ เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ กับกรมหลวงอภัยนุชิตพระมเหสีใหญ่ (สมเด็จพระพันวัสสาใหญ่) ทรงมีพระอนุชาต่างพระมารดา ๒ พระองค์คือ พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเอกทัศน์ (พระเจ้าเอกทัศน์) และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามะเดื่อ (ขุนหลวงหาวัด) เมื่อพระราชบิดาได้เสวยราชย์แล้วโปรดให้สถาปนาเป็นเจ้าธรรมาธิเบศร์ กรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๘๔ ทรงได้รับการสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) อภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าหญิงอินทสุดาวดี พระองค์เป็นกoningการปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์และวัดอื่นๆ มากมาย พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถหลายด้าน โดยเฉพาะด้านวรรณกรรม พระองค์ทรงเป็นกวีที่ยิ่งใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยา สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๘ โดยสาเหตุลอบเป็นชู้กับเจ้านิมนหรือเจ้าฟ้าสังวาลย์ซึ่งเป็นพระสนมของพระราชบิดาจึงต้องพระราชอาญาถูกโยกจนสิ้นพระชนม์พร้อมด้วยเจ้าฟ้าสังวาลย์ แล้วนำศพไปฝังวัดไชยวัฒนาราม

ผลงานที่ทรงพระนิพนธ์ คือ เพลงยาวบางบท บทเห่เรื่องกาพย์ ๓ ตอน กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระมาลัยคำหลวง กาพย์โคลงนิราศธารโศก บทเห่สังวาลและบทเห่ครวญอย่างละบท กาพย์เห่เรือ และนันทโศกนันทสุตรคำหลวง

ลักษณะการแต่ง กาพย์ห่อโคลง ประกอบด้วยกาพย์ยานี ๑๐๘ บท และโคลงสี่สุภาพ ๑๑๓ บท ปิดท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพ ๒ บท ลักษณะกาพย์ห่อโคลงขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑ บท ตามด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บท ใจความเหมือนกัน เนื้อความนิยมแต่งล้อตามกัน คำต้นบทของโคลงตรงกับคำต้นบทของกาพย์ “ตั้งไม้ไผ่หรืออ้อยที่มีกาบห่อหุ้ม”

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อความเพลิดเพลินในการชมธรรมชาติระหว่างการเดินทางไปพระพุทธบาทที่จังหวัดสระบุรี

สาระสำคัญของเรื่อง

ตอนต้นกล่าวถึงกระบวนเสด็จ พรรณนาสัตว์ป่าตามสภาพของมัน พรรณนาพวกนก พรรณนาพันธุ์ไม้ พรรณนาลำธารและปลา และพรรณนาความสนุกรื่นรมย์ที่ธารทองแดง

คุณค่าที่ได้รับจากเรื่อง

๑. ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์นานาชนิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งธรรมชาติของพรรณไม้ดอกไม้ผลในสมัยกรุงศรีอยุธยา
๒. ให้อรรถาธิบายด้านวรรณศิลป์และด้านสังคมที่ดี กวีใช้คำง่าย ๆ ให้อรรถรส สื่อความหมายชัดเจน เล่นคำ เล่นเสียง

ข้อคิดที่ได้จากเรื่อง

๑. ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทุกคนควรช่วยกันรักษาไว้เพื่อให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศดีขึ้น
๒. กวีสร้างสรรค์งานโดยอาศัยการสังเกตจากธรรมชาติ
๓. ข้อมูลจากวรรณคดีในแต่ละสมัยสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในสมัยนั้น เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่ง
๔. คำประพันธ์ทำให้มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น

ภาพย่ห่อโคลง

ภาพย่ห่อโคลง เป็นชื่อบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยใช้ภาพย่ยานี ๑๑ แต่งสลับกับโคลงสี่สุภาพอย่างละ ๑ บท โดยขึ้นต้นด้วยภาพย่ยานี ๑๑ และตามด้วยโคลงสี่สุภาพที่มีเนื้อความอย่างเดียวกันคือให้วรรคที่หนึ่งของภาพย่ยานี ๑๑ กับบาทที่หนึ่งของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกันหรือให้คำตันวรรคของภาพย่กับคำตันวรรคของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกันหรือให้คำตันวรรคของภาพย่กับคำตันวรรคของโคลงเป็นคำเหมือนกัน ไม่ต้องส่งสัมผัสระหว่างบท

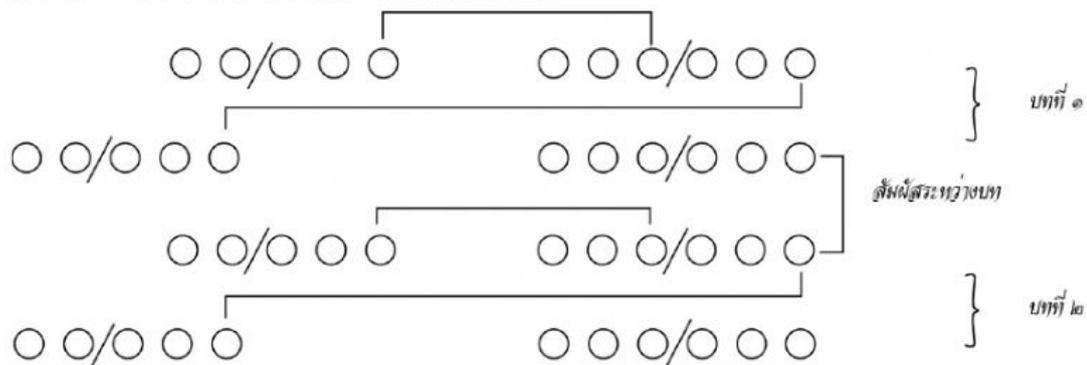
ตัวอย่าง

นกแก้วแจ้วเสียงใส	คลอไคล้คู่มุสาธิกา
นกตัวฟัวเมียคลา	ฝ่าแขกเต้าเหล่าโนรี
นกแก้วแจ้วรื่อง	เร่หา
ไกล้คู่มุสาธิกา	แวดเกล้า
นกตัวฟัวเมียมา	สมสู่
สัตวาฝ่าแขกเต้า	พวกห้องโนรี

ภาพยยานี ๑๑

ภาพยยานี ๑๑ เป็นภาพที่มีฉันทลักษณ์ตามแผนผังดังนี้

ตัวอย่าง

ภาพยยานีลำนํ้า	สิบเอ็ดคำจำอย่าคลาย
วรรคหน้าห้าคำหมาย	วรรคหลังหกยกแสดง
ครุหลุ่่น	ไม่สำคัญอย่าระวาง
สัมผัสต้องจัดแจง	ให้ถูกต้องตามวิธี

(หลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ)

ลักษณะบังคับของภาพยยานี ๑๑

๑. คณะ ภาพยยานี ๑๑ ๑ บท มี ๒ บาท บาทที่ ๑ เรียกว่า บาทเอก บาทที่ ๒ เรียกว่า บาทโท ๑ บาท แบ่งออกเป็น ๒ วรรค ดังนั้น ๑ บท จึงมี ๔ วรรค

๒. พยางค์ พยางค์หรือคำในวรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ เหมือนกันทั้งบาทเอกและบาทโท ต้องแต่งอย่างน้อย ๑ บท (๔ วรรค) เสมอ จะแตงน้อยกว่านั้นไม่ได้ ในวรรคหนึ่งๆ อาจจะใช้คำเกินกว่ากำหนดบ้างก็ได้ แต่ต้องเป็นคำที่ประกอบด้วยสระเสียงสั้น พยางค์หรือคำในระหว่างวรรคจะใช่ติงคักก็ได้ แต่จะใช่ติงคักในระหว่างบาทหรือบทไม่ได้

๓. สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทโท ถ้าจะแตงบทต่อไปต้องให้คำสุดท้ายของบทแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเอกของบทต่อไป (สัมผัสระหว่างบท)

วิธีอ่านภาพยยานี ๑๑

ภาพยยานี ๑๑ มีจังหวะในการอ่าน ดังนี้

๒/๓	๓/๓	-----บาทเอก
๒/๓	๓/๓	-----บาทโท

ตัวอย่าง

ยุงทอง/ย่องเยื้องย่าง	รํ้ารางขาง/ช่างฟ้ายหาง
ปากหอน/อ่อนสำอาง	ช่างรํ้าเล่น/เต็นตามกัน

ตัวอย่าง

แคคางคุย / ข่อยขึ้น	เคียงคาน / คุณแฮ
กาเหว่ากา / หลงกา	กูร้อง
กะเด็นใต้ / เต็งตา	ตามเหยื่อ / ยวนแฮ่
แหนหน่นหนอง / มองจ้อง	จิ้งแจ้ง / ใจจริง

(หลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ)

วิธีอ่านทำนองเสนาะโคลงสี่สุภาพ

การอ่านทำนองเสนาะโคลงสี่สุภาพมีวิธีการอ่านดังนี้

๑. บทที่ ๑, ๒ และ ๔ ให้อ่านเสียงขึ้น-ลง สูง-ต่ำ ตามเสียงวรรณยุกต์ แต่บทที่ ๓ วรรคหน้า อ่านมีเสียงวรรณยุกต์จัตวาปนอยู่ด้วย เมื่อถึงคำที่ ๕ ให้ทอดเสียงเอื้อนยาวและดังก้องนอกนั้นอ่านตามเครื่องหมาย

๒. ถ้าคำที่ ๕ ของบทที่ ๒ และบทที่ ๓ เป็นคำตาย เวลาทอดเสียงหรือเอื้อนให้ปิดปากแล้วเอื้อนให้เสียงยาวออกทางจมูกจึงจะได้เสียงเอื้อนที่ไพเราะ

๓. คำสุดท้ายของวรรคทุกวรรค (ยกเว้นคำสร้อยและคำสุดท้ายของบท) ต้องเอื้อน

คำศัพท์น่ารู้

ฉวาง	ขวาง
ช้อย	อ่อนช้อย
ถู่	เป็นรูปโทโทษของทุ่ หมายถึง ไม่แหลม
แปล้	แบนราบ
ไปล์	ผาย แบะ
ผายผัน	ไปโดยเร็ว
เพรา	งาม
รางซาง	สวย งาม เด่น
ส่องนิ้ว	ชี้นิ้ว
หวั่นห้วย	ว้ายไปมา
หรี	เป็นรูปโทโทษของรี
ห้ง้า	เป็นรูปโทโทษของง่า หมายถึง กางออก
กระจู้ย	เล็กๆ
กระจิด	ตัวเล็ก
จอก	ไม้หน้าชนิดหนึ่ง ไม่มีลำต้น ใบเป็นแผ่นสีเขียวสดซ้อนๆ กัน
ไคล	ตะไคร้น้ำ
เคี้ยว	เป็นรูปเอกโทษของเคี้ยว

กิจกรรมหรรษา

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ผู้แต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงคือใคร

ก. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ข. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง)

ค. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ง. ขุนหลวงหาวัด

๒. "ยุงทองย่องเยื้องย่าง รำรางช่างช่างฟ้ายาง" คำว่า "รางช่าง" หมายถึงข้อใด

ก. สวยงามเด่น

ข. กางปีก

ค. รำแพนหาง

ง. ว่ายไปมา

๓. คำประพันธ์ในข้อใดมีสัมผัสอักษรมากที่สุด

ก. ผุ่งลึงยวบยาบตัน พวาทนา

ข. ผุ่งชะนีสี่กู่หา เปลาข้าง

ค. ผุ่งค่างหว่างพฤษภา มาสู่

ง. ครอกแครงกลไไข้วคว้าง โลดเลี้ยวโจนปลิว

๔. ข้อใดไม่ใช่บทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ก. กาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท

ข. นันทโบทันทสุตรคำหลวง

ค. นิราศพระบาท

ง. พระมาลัยคำหลวง

๕. ข้อใดไม่มีการเลียนเสียงธรรมชาติ (สัทพจน์)

ก. รำเล่นเดินงามหน้า ปีกป้องเป็นเพลง

ข. ครอกแครงกลไไข้วคว้าง โลดเลี้ยวโจนปลิว

ค. ผุ่งลึงใหญ่่น้อยกระจ๊ว ชะนีอ้อยอัยร้องหา

ง. ดวงขุสุดผู้ พรูพรู

๖. ข้อใดมีคำโทโทษ

ก. กัดจุงเร่งพัน

ข. นดเคียด

ข. งูเขี้ยวแลเหลื่อมพัน

พิชพลัน

ค. ปากอ้าจุงจึงได้

ค. ลากลั้งดับกิน

ง. ตึกแกคางแข็งขยัน

คาบไว้

๗. "หัวร่อรินขึ้นชี ส่องนิ้วชวนแล" "ส่องนิ้วชวนแล" หมายถึงข้อใด

ก. ชวนกันส่องดูนิ้ว

ข. ส่องดูนิ้วกับแสงแดด

ค. ชวนกันส่องดูธรรมชาติ

ง. ชีชวนให้ชมธรรมชาติ

๘. ข้อใดเป็นชื่อพรรณไม้ทุกคำในคำประพันธ์ข้างล่างนี้

"หัวลึงหมากเรียกไม้

ลางลึง

ลางลึงหูลึงลึง

หลอกขี้

ลึงไต่กระไดลึง

ลึงหม่ม

ลึงโลดฉวยชมผู้

ฉีกคว่ำประสาสิง

ก. หูลึง ลึงหลอก ลึงโลด

ข. หัวลึง ลางลึง หูลึง

ค. ลางลึง ลึงหม่ม ลึงโลด

ง. ลึงโลด หูลึง ลึงหลอก

๙. คำว่า "ลึงหม่ม" หมายถึงข้อใด

ก. ลึงข่ม

ข. ลึงอยู่นิ่งๆ

ค. ลึงกระโดด

ง. ลึงวิ่งไล่กัน

จากคำประพันธ์ต่อไปนี้จึงตอบคำถาม ข้อ ๑๘ - ๑๙

ดูหนูสู้รุ่ง	งสุดสู้หนูสู้
หนูงสู้ดูอยู่	รูปรูหนูมูมู
ดูงสู้ผู้ผู้	พรุพรุ
หนูสู้รุ่ง	สู้สู้
งสู้หนูหนู	งอยู่
หนูรุ่งรุ่ง	รูปูมูมู

๑๘. จากบทประพันธ์ข้างต้นมีลักษณะเด่นอย่างไร

ก. ความหมาย	ข. การเล่นคำสัมผัส
ค. การใช้ถ้อยคำ	ง. การทำให้ภาพเด่นชัดโดยใช้คำ

๑๙. ข้อใดให้กล่าวสรุปคำประพันธ์ข้างต้นได้ดีที่สุด

ก. การหักทลายของเพื่อนกัน	ข. การต่อสู้กันของสัตว์ทั้งสอง
ค. การป้องกันตัวของงู	ง. ความขัดแย้งของสัตว์ทั้งสอง

๒๐. “ยูงทองย่องเยื้องย่าง รำรางข้างข้างฟ้ายาง” คำประพันธ์นี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทใดและกล่าวถึงสัตว์ใด

ก. โคลงสี่สุภาพ กล่าวถึง นกยูง	ข. กาพย์ยานี ๑๑ กล่าวถึง นกยูง
ค. โคลงสี่สุภาพ กล่าวถึง นกเขา	ง. กาพย์ยานี ๑๑ กล่าวถึง นกเขา

๒๑. กาพย์ห่อโคลงและนิราศมีข้อเหมือนกันอย่างไร

ก. ลักษณะคำประพันธ์
ข. ลักษณะการสัมผัส
ค. นิยมนำมาแสดงเป็นละครเท
ง. นิยมพรรณนาถึงสถานที่ที่ผู้ประพันธ์ได้ไป

บอกความหมายของคำศัพท์ต่อไปนี้

๑. โคลง	หมายถึง.....	๒. ฉวาง	หมายถึง.....
๓. แปด	หมายถึง.....	๔. ไปล์	หมายถึง.....
๕. รางข้าง	หมายถึง.....	๖. กระจิด	หมายถึง.....
๗. ส่องนิ้ว	หมายถึง.....	๘. สร้อย	หมายถึง.....
๙. ผาดฝั่ง	หมายถึง.....	๑๐. หวันห้วย	หมายถึง.....
๑๑. ซ้อย	หมายถึง.....	๑๒. พฤกษา	หมายถึง.....
๑๓. ต้นพวา	หมายถึง.....	๑๔. คางแข็งขยัน	หมายถึง.....
๑๕. สัตวา	หมายถึง.....	๑๖. มัจฉาชาติ	หมายถึง.....

รวบรวมชื่อพืช และสัตว์ที่ปรากฏในเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

พืช.....

.....

.....

สัตว์.....

.....

.....

จงเขียนผังมโนภาพ จากเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง